

Wesselényi Miklós vallásossága

DÁVID GÁBOR CSABA

Született 1951-ben Budapesten. Egyetemi tanulmányait 1972-78 között a JATE magyar-német szakán végezte. A BKE és az ELTE német tanszékének adjunktusa. Fő kutatási területe a 18. és 19. század magyar és német irodalom-, művelődés- és esztétörténete.

A nemzet tudatába az „árvízi hajósként” bevonult ifjabb báró Wesselényi Miklósról csak a művelt közvélemény elenyésző töredéke tudja, hogy a reformkor egyik legjelentősebb alakja volt. Hogy mennyire a feledés homályába veszett alakja, jelzi, hogy az 1996-ban, születésének kétszázadik évfordulójának évében, amikor az egész nemzetnek kellett volna emléke előtt tisztelnie, a médiának sikerült a teljes hírzárlat. Még az a néhány tudományos konferencia is, amelyet Wesselényi emlékének szenteltek a reformkor kutatói (az egyikre négy helyszínen: Debrecenben, Hadadon, Zilahon és Zsibón, a másakra Budapesten került sor), még azok is — az erdélyi megemlékezéseket nem tekintve — szinte inkognitóban zajlottak le. S az „árvízi hajós” reliefjénél tartott koszorúzás miatt nemhogy le kellett volna zárni a Kossuth Lajos utcát — amelynek a Ferences templom oldalát díszítő relief, a Wesselényi hősiességére emlékeztető legfőbb mementó okán inkább az ő nevét kéne viselnie —, hanem még a járdán sem okozott fennakadást a megemlékezők alig tucatnyi csoportja. Az ő nevét, s nem azét a Kossuthét, aki Wesselényit a legnagyobb magyarnak nevezte. S nyilvánvalóan őt, elvbarátját tartotta annak, nem pedig Széchenyit, akiről ezt három héttel korábban hízelkedésből, s taktikai megfontolásból mondta. S ami Széchenyi neve mellett epitheton ornansként máig díszleg, Wesselényié mellől lekopott. Pedig nem tévedhetett nagyot Wesselényi megítélésében Kossuth, s nem az 1832-36-os országgyűlési ifjak sem, akik Wesselényit egyenesen istenítették.

A korszak egyik legkiválóbb ismerője, Lukácsy Sándor Wesselényit így helyezi el kortársai sorában: „A 18. század utolsó évtizede, mely szörnyű érvágást tett a magyar eliten, négy nagy férfiút adott, mintegy pótlásként a jövődönnek: Kölcseyt, Széchenyit, Bölöni Farkas Sándort (szerencsésebb körülmények között Erdély Széchenyije válhatott volna belőle) és Wesselényi Miklóst.” S mintha a két utóbbi „nagy férfiút” a fátum szele máig sújtaná: míg Kölcseyről és különösen Széchenyiről könyvtárnyi irodalom született, műveik több összes, válogatott, sőt kritikai kiadásban jelentek, s jelennek meg (noha még esetükben is van törlesztetni valója a magyar tudós társadalomnak), addig a két erdélyi szellemóriás tekintetében hatalmas az elmaradás. Wesselényi műveinek nagyobbik része mind a mai napig kiadatlan, s Trócsányi Miklós Wesselényi Miklós életpályáját átfogóan bemutató és elemző monográfiáját leszámítva mind számában, mind tudományos értékében méltatlanul hiányos

a vele foglalkozó irodalom. Ebből az adósságból sikerült valamit törleszteni az 1996-ban megtartott konferenciákon. Számos területen azonban még az első lépések megtételére sem került sor. Ezek sorába tartozik Wesselényi Miklós vallásosságának vizsgálata.

Az ifjabb Wesselényi Miklós vallásosságának vizsgálatához vissza kell kanyarodnunk szülei házasságának történetéhez. Idősb Wesselényi Miklós és Cserei Heléna házasságára 1771-ben került sor. A lány apja, Cserei Farkas csellel veszi rá Wesselényit arra, hogy katolikus esküvőt kössenek. Szóban ugyanis ígéretet tett, hogy Wesselényi gyermekeit majd saját hitében nevelheti, de azzal érvelve, hogy erdélyi udvari kancelláriai tisztségének megtartásához szükséges, írásos nyilatkozatot csálnak ki tőle, amelyben a gyanútlan báró vállalja, hogy gyermekeit római katolikus hitben fogja nevelni. A szóbeli megállapodásnak megfelelően a gyermekeket református pap keresztelt meg. Cserei szószegésének következtében az írásos nyilatkozatra hivatkozva mindent elkövet, hogy a gyermekeket katolikus hitben neveljék. Cserei az erdélyi püspökkel közösen feljelenti Wesselényit az erdélyi udvari kancelláriánál. 1780-ban *Declaratió*ban fejti ki, hogy gyermekeit a maga vallása szerint kívánja kereszteltetni és nevelni. Kérvényét Mária Terézia már aláírta, amikor Cserei hatására megváltoztatja döntését, s a kancellária korábbi határozatát megerősíti, amely szerint Wesselényi katolikus kápolnát köteles építeni, s katolikus káplán tartására és fizetésére kötelezi. Ha gyermekeit nem katolikus hitben neveli, akkor azokat el kell tőle venni, s nagyapjukhoz kell adni.

II. József hatalomra kerülése megcsillantotta a reményt a Wesselényi-házaspárban, hogy gyermekeiket az öreg Csereivel kötött megállapodásnak megfelelően nevelhetik, s az Erdély vonatkozásában 1781. november 8-án életbe lépő, a katolikus egyházból való kitérést tiltó türelmi rendelet adta lehetőséggel elve Cserei Heléna 1782. április 11-én áttér a református hitre, ám Cserei és az erdélyi, valamint a váradi püspök mindent megtesznek, hogy visszatérítsék a katolikus hitre. Ezért 1783 januárjában be kellett vonulnia az Orsolya-szüzek nagyszebeni zárdájába, ahonnan férje a hat hetes hitoktatás leteltével „megszöktette”, ahogy ez Kemény Zsigmond téves közlése nyomán elhíresült. S noha II. József nem nézte jó szemmel, hogy Cserei Heléna református hitre tért, nem tehetett volna semmit a frissen kihirdetett vallási türelem általa proklamált elve ellen, ám a Haller gróffal kapcsolatos nevezetes affér miatt (Wesselényi 500 felfegyverzett jobbágyával és 24 lovas hajdújával vonult a szomszéd falai alá, hogy odaszökött két lovászának kiadatását elérje) erőszakoskodás címén saját hatáskörben a császár annyi időre ítélte kufsteini fogságra, amíg a „javulás világos jelei nem mutatkoznak rajta”. S ez az idő csak 1789-ben érkezett el. A házaspárra a legnagyobb csapást azonban gyermekeik elvesztése jelentette: a tizenegy gyermekből csak Wesselényi Miklós érte meg a felnőtt kort.

Mindezen sorscsapások ismeretében arra gondolhatnánk, hogy a Wesselényi-családot vad katolicizmus-ellenesség jellemzi, ám Wesselényi Miklós neveltetésében s későbbi tevékenységében ennek nyomát sem leljük: 1814-ben tett útja során hosszasan időzik Bécsben, és onnan útját nem a protestáns Európa felé folytatja, hanem a katolikus Itáliába. S legjobb barátainak megválogatásánál sem szempont a vallási hovatartozás: a katolikus Széchenyi Istvánhoz és Vörösmarty Mihályhoz ugyanolyan erős baráti szálak fűzték, mint a református Döbrentei Gáborhoz és Kölcsey Ferrenchez. Bár a reformkorban nem számít egyedi esetnek, hogy a barátságok nem vallási alapon, hanem a közös világlátás, szemléletbeli hasonlóság és politikai célkitűzések nyomán jöttek létre. Wesselényi esetében azonban többről van szó: az előítéletektől való mentesség bajnokaként az ökumenikus gondolat egyik korai képviselőjét láthatjuk benne. Apjához hasonlóan ő is katolikus nőt vett feleségül. Élete társának megválasztásában a származás körüli előítéletnek sem volt a foglya, hiszen az 1845-ben oltár elé vezetett Lux Anna egy freywaldai takácsmester lánya volt. Vallási kérdésekben megnyilvánuló elfogulatlansága mögött édesanyjának, Cserei Helénának a szerepét kell feltételeznünk, hiszen 18 éves koráig, addig, amíg későbbi férjével nem ismerkedett meg, katolikus miliőben nevelkedett, s nem is akármilyenben, hiszen apja révén, aki a jezsuiták neveltje volt, alaposan megismerkedett a katolikus vallás hitvilágával. Az ifjú Wesselényiben erős istenhit alakult ki, amely fiatalkorától végigkísérhető naplójában éppúgy, mint röpirataiban, s a biblikus gondolkodás beszédeire s szépírói műveire is rányomja bélyegét.

Wesselényi bensőséges Istenhez fűződő kapcsolatának első dokumentumait a Széchenyivel közösen tett nyugat-európai útján írt naplójában találjuk. Noha a napló olyan intimitásokat is tartalmaz, amelyek miatt feltehetően nem szánta kiadásra, egészét tekintve nagy igényességgel vetette papírra gondolatait, olykor szabad teret enged túlcorduló érzelmeinek is. Nagy valószínűséggel utólag igazított a napló szövegén. Bizonyára később illesztette be az indulás és a megérkezés egymással rímelő sorait. Az utazás megkezdése előtt néhány nappal így írja le érzelmi állapotát:

[1821. szeptember 23.]

„... A falu csendes lakosít isteni tiszteletre szólító harang megkondula. Különös ellágyító érzést serkentének fel bennem búsan dunnogó hangjai annak meggondolásával, hogy vajon fogom-e többé hallani. A vasárnapi templombasietőkkel én is elindulék. Minő érzemények gerjedének fel lelkembe e szent helyre való belépésemmel! Itten, hol a gyermek együgyű kéréseit ártatlan bizodalommal bocsátotta fel szent trónusod elébe, hol az ifjú enyhülve sírta ki panaszait, hol oly sokszor adtam szép érzésekért, boldog pillanatokért buzgón hálákat kedves jó anyámmal együtt, az enyéimék közt, úgy lehet, soha, sohasem foglak többé imádni, nagy Isten! Talán áhítatosabban soha nem könyörögtem, s bizo-

nyosan egy templomnak is büszke boltozati s a legmennyeibb muzsika-karoknak bájoló hangjai oly olvadó érzést bennem nem fognak szülni, mint ezen templom durva mennyegezetei s a falusi mester rekedező éneke. Erős férfiasság! tisztelt törvényed *ellágyulást* nem szenved, szentül fogadom, hogy *cselekedeteimben* csak a *kötelességtől* mérsékelt hajthatatlan erő fog mindig uralkodni, de bocsáss meg, *érzéseimnek* e könnycseppeket kellett áldoznom.”

A megérkezés meghitt pillanatainak leírása után, mintegy az utazási naplót lezárva Istenhez fordulva mond hálaimeit:

[1922. november 21.]

„Istenem! szeretett atyám! Szívemnek hő óhaját teljesítéd, az életnek ez élvezetét, melyet már nem reméltem, megadád nekem. Kegyelmed őrizte lépteimet, semmi baleset nem ére, erőben tartád egészségemet, mértékletben s tisztán érzéseimet s lelkületemet. Most, 14 hónap múlva visszavezettél szülőföldemre. Édes jó anyámnak megtartád egészségét, s karjaiban engedted a viszontlátás örömét élveznem. Hogy érdemlem meg e kimondhatatlan kegyelmet? Én, méltatlan, gyenge, oly érzéseimtől s még gyakrabban a körülményektől elragadott ember; de mindig forrón és bizalommal imádkoztam hozzád, s te jó atyám vagy.

Dicsértessék és dicsőíttessék neved, óh, Isten!”

A naplóban a leggyakrabban a fohászzkodás fordul elő. Fohászai általában Széchenyivel vagy valamilyen az utazással kapcsolatos kívánságának teljesülésével kapcsolatosak. Ezekre a három alábbi példa a legjellemzőbb:

[1821. október 22.]

„Ha valahogy csalatkoztam volna benne [ti. Széchenyiben], rettetetes volna, nem azért, hogy szép reményeim füstbe menének, mert a sors csapásai akármilyen vesztese elbírására is megedzettek, hanem azért, mivel az emberekbe való bizodalمام utolsó maradványát is kiirtaná, ha ezt is, akit úgy szeretek, úgy tisztellek, mint az elaljasodott nemből egy ritka excepciót, csak közönséges emberré kellenék szemem előtt lealázva látnom. — Nem, az lehetetlen, vagy meg kénék hamisítva lenni azon szent bélyegnek, mellyel a nagy természet jobb, kedveltebb gyermekeit jegyezni szokta. Nagy Isten, engedd, hogy szívünk egymás iránt való bizodalmas kiöntésiben mindezen kétségeim eltűnjenek.”

[1821. november 8.]

„Mindenható Isten, ki a legátláthatatlanabb körülmények akadályait egy pillanattal eloszlatod, engedd, hogy utazásunk szép plánuma füstbe ne menjen! Te látod szívemet, hogy nem hiú indulatokból, hanem a legnemesebb célból kívánom azt.”

[1821. december 3.]

„... a tavasszal induljunk lovak után Angliába. Ezen való tiszta s eleven örömben... az elragadtatástól azon kétségeskedő fohászzkodással tartóztatám el magam, hogy adja az Isten ezen sok változáson már keresztülment plánumban, hogy ez az utolsó változás legyen.”

Naplójában többször gondol elérzékenyülten édesanyjára, s az alábbi bejegyzésben Istenhez küldött fohással fejezi ki gyermeki szeretetét és aggodalmát:

[1821. december 5.]

„Most, tudom, hogy Zsibón jó anyám egy buzgó fohászzkodást bocsát anyai tiszta szívéből értem az egekre. Ó, mindenható, engeddd, hogy napjai, mint egy meleg, munkás nyári napnak szép estéje, csendesen sokáig folydogáljanak, önts a megnyugvás és bizó remény által vigasztalást most lelkébe, s ó, kegyelemnek s szeretnek Ura, add, hogy karjai közé visszatérhetvén, soha fájdalmat s bút szelid anyai érzésének ne okozzak.”

A katolicizmus iránti toleranciájának legékesebb bizonyítéka, hogy Széchenyivel együtt nagypéntekre megérkeznek La Trappe kolostorába, ahol Wesselényi is ugyanazoknak az előírásoknak veti alá magát, amelyek a szerzetesekre nézve kötelezőek. A kolostorban szerzett tapasztalatainak plasztikus leírása után hosszasan elmélkedik a bűnről, az ember sorsáról és az imádság szerepéről, s kifejti a vallásról alkotott elképzeléseit:

[1822. április 5.]

„Érzésem a nagy nap méltóságához volt egészen mérsékelve. Az Isteni Ember dicső halála, az emberi nemzetnek akkor s azóta való örökös küzdése a vétkekkel s gyarlóságokkal, s csak az általam ismert bűneim marcangló érzése lelkemet fájdalmas buzgósággal töltötték el. Leborultam, s könnyeim követték áhítatos imádságaimat.

Mely boldogság bizodalommal, alázatossággal a Mindenhatóhoz fölemelkedhetni. Imádkozni nemcsak szent kötelesség, de édes vigasztalás s az emberi méltóságnak legfelségesebb jussa. Nem tulajdonítok én ugyan a könyörgésnek oly erőt, hogy azáltal bűneink bocsánótát eszközölhetnők ki — a bűn örökös, mint az erkölcs —, egy elkövetett bűnt ezeredek lefoj[sic!]ásai sem törölhetik el, azt az Isten sem bocsáthatja meg, de imádkozva bűneinket egész rútságokban elevenen érezni s aziránt való undorodásunkat minden következő cselekedeteinkre nézve magunkban nevelni, ez bizonyosan erkölcsiségünket nevelvén az örökös mérőserpenyőben a vétek súlyát kevesíti. Azt sem hiszem, hogy valami szerencsét könyörgés által megnyerhessünk, vagy szerencsétlenséget elkerülhessünk; a sorsnak e megfoghatatlan hatalmas forgása miriádok előtt kitörölhetetlen betűkkel íratott be a milliom világok szoros törvényébe, s abba éppen úgy nem változtatódik egy jotta is azért, hogy egy-egy ember éljen-e, vagy haljon, mint azért is, hogy egy Nap minden planétaival tovább folytassa-e méltóságos forgását, vagy a mérhetetlen Mindenből, egy porszem módjára, kifúvattasson; de gyermeki bizadalommal magunk s kedveseink sorsát mily édes annak a jó Atyának hatalmas kezeibe ajánlani, akinek intése nélkül egy fának se hull le gyenge bimbója. Az imádságnak, szent fogadásnak, hálaadásnak s a léleknek a testi salakon való felülemelésének kell lenni.”

A leghihletettebben, Istenhez fűződő bensőséges kapcsolatáról a legköltőibben a nagyszombati bejegyzésében szól Wesselényi, ahol Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszának* átlelkesült istenképét

[1822. április 6.]

idézve váratlan fordulattal azért foháskodik Istenéhez, hogy segítségével minden erejével a hazát szolgálhassa:

„Szent Isten! A hanyatló nap utolsó sugaraiban Te tekintesz dicso méltósággal, a madarak érzésselteljes énekeiben Te szólsz a szeretet hangján; Téged imádlak ezekben, ó, hatalomnak s szeretetnek Ura! Tehozzád foháskodom: engedd, hogy éltem minden körülményeiben gyermeki érzés vezérelje szívemet s férfiúi határozottság cselekedeteimet. Adj szabad látást, hogy a kötelességeim teljesítésére minden alkalmatosságot tisztán láthassak, munkás akaratot, hogy minden alkalmatosságot hazám szolgálatára s felebarátaim segítségére tudjak s akarjak használni.”

Wesselényi az 1832–36-os országgyűlés ellenzékének szánt programadó művében (*Balítéletekről*), az egyik rendkívül fontos, megoldhatatlanul nehéz kérdés, a nemzeti és vallási tekintetben sokfelé szabdalt ország egységének megoldásáért Istenhez fordul, hogy ő segítsen megvilágosítani az emberek elméjét: lásák be az egység szükségét, s a nemzeti cél elérése érdekében az ökumenikus szellem előre mutató gondolatát fogalmazza meg:

„Mennyi különböző vallás van hazánkban, s mennyi előítélet közöttük, minő balvélemények egymás ellen! Több kárt ennél semmi nem okozott; nincs ma is ennél boldogságunk belsejében fészkelő veszélyesb mótely. Mi még arra megérve, fájdalom! nem vagyunk, hogy könyvben a különböző felekezetek kölcsönös tévedéseit, egymás elleni igaz és képzelt vádait, s viszonyos sérelmeit leírni s nyilván kifejezni lehetne. Lefolyt idők kedvetlen emlékezeti még igen elevenek; szív, képzelődés, s ingerlékeny indulatok vannak még ezen tárgy által zajgásban, s a fő még nem vívta ki ezt magának, mint egyedül bírálása alá tartozó ügyet. Azért az időre, a fejlődő okosságra bízom s attól várom a szakadások kiegyenlítésének mennyei művét. Itt egyebet nem tehetvén buzgón foháskodom a szeretet s világosság atyjához, küldje ő keblünkbe ezen égi malasztait, hogy szeressünk és lássunk; — hiszen ennél édesebb nincs, nincsen boldogítóbb! — Fogadjuk örökké keresztyéni szent kötelességünk parancsát, hogy mindenkiben csak az embert s hazafit tekintsük, és soha sem felekezeti tagot; értsük el mindég az okosság szavát, melly tisztán mondja, hogy csak egység tehet erőssé, s hogy embert szörnyeteggé s nyomorulttá legtöbbször vallási üldözés tett. Tartsuk örökké eszünkben, hogy a gonosz, midőn jót meggátolni s jókat egybezavarni akar, mindég felekezeti gyanút s gyűlölséget szokott az emberek közé hinteni.”

A Habsburg Birodalom és a közép-kelet-európai térség új alapon történő átalakítására írott alapvető munkájában — *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* — többször is hivatkozik Istenre. Istentől eredeztetett jognak tartja, hogy valaki mások jogai nélkül magát táplálja, ám a birtokhoz kötött jog elveszthető. A nemzetiségek területszerző tervei ellen szóló értelmezésében így jut ez a gondolat kifejezésre:

„A szláv követelők mellett, túl az oláhok akarnak pörbe idézni, s örökösödési jognál fogva Erdélyt s Magyarhon oláhlakta részeit venni el tőlü(n)k.... Ezen ábrándos követelésekre felelni szükség feletti, de mégis a követelők állításaira egy-két szót. Emberi s nemzeti jogok — mondják ők — elavulhatatlanok; minék eredete helytelen, annak folyta sem lehet helyes, s idő múltával sem válhatik azzá. Emberek s nemzetek jogai, igaz, hogy elidegeníthetetlenek, de csak a személyhez kötött jogok ilyenek, nem pedig a birtokhoz kötöttek — mert az embernek jog s kötelességek által feltételezett személyessége, míg ember létezik, ugyanaz marad, de a birtok ingatag. Embert azon Isten adott jogából, hogy mások jogai sértése nélkül magát táplálja, testi s lelki tehetségeit használja s művelje stb., kisajátítani bizonytal nem lehet, de birtokhoz kötött jogait vesztheti emberi léte megsemmisítése vagy lealacsonyítása nélkül is, s ezért lehet birtoki jogra nézve elavulás, s kell is ennek az embernek, sőt nemzeteknek is annyira időhöz kötött s attól feltételezett minőségét felvéve lenni.”

A neveléssel kapcsolatban Wesselényi a legfontosabbnak a vallási nevelés mellett a helyzetével, kötelességeivel és a magyar nyelvvel való megismertetést tartja. Külön hangsúlyozza a lelkipásztorok szerepének fontosságát:

„Igaz és józan vallásosságnak, tiszta erkölcsnek s a gyakorlati életre szükséges ismereteknek erkölcsre s észre jóltevéleg ható és sikert biztosító módon, a gyermekek szívébe s fejébe beleolvasztása mellett saját körülményeink még két dolgot tesznek multhatatlanul szükségessé.

Minden nép- s minden elemi iskolákban a gyermekbe illető felsőbbiségi iránti tisztelet s engedelmesség érzését már jókor bele kell véteni. Meg kell ismertetni helyzetével s abból folyó kötelességeivel, meg előbb a törvényhatóságnak, hol él, szerkezetével, azután a hon polgári léte képével. És mindezt akkor kezdve, midőn vallási tárgyakra kezd taníttatni.”

„A másik tárgy, mire nálunk fő ügyeletet kell fordítani: a magyar nyelv. Erőszak minden helyzetben és korban ellenhatást szül, de erőltetés visszásabb hatást, s az ellencselekvés vagy nem-cselekvés ösztönét egy korban sem idézi inkább elő, mint a gyermeki években. Azért a magyar nyelvet idegen ajkú gyermekek közt nem erőltetve s büntetéssel, nem anyai nyelvek eltiltása által, hanem ahhoz édesítve, szelíd módon s azt jutalom s ömnyerhetés eszközévé téve kell tanítani.”

[...] „Népiszkolákra nézve lelkipásztorok igen sokat tehetnek, s szent hivatásuknak ennél szebb feladata nincs is. Idvezítők példája szerint a kisdedeket maga körül gyűjtve, ápolva s oktatta lelkipásztori tisztében jár el, tiszteletet s áldást aratandó.

Vannak, kik e mezőn most is jóltevéleg működnek. Áldás nevékre! az Ég sokszorozza számukat!

Falusi és városi népiskolák mellett múlhatatlanul szükségesek nálunk *kisdédóvó intézetek*.

Kisdédóvó intézet az, minél korunknak szelíd emberiséget jellemzőbb, áldottabb s dicsőbb szüleménye nincs.

Jóltevő harmatkint szállott az mennyből emberi nemünkre zaj és pompa nélkül, de sikerrel csíráztatva a jót, s terjesztve az áldást.

Ez ég malasztját a jó Isten, úgy látszik, mintha éppen rajtunk könyörülve bocsátotta volna a Földre. Ezen intézet az, mely elérhetővé teszi azt, mi reánk nézve a legnagyobb nyereség és kincs, s miért azon ég adta intézet nélkül csak siker nélküli fohászainkat lehetne égre emelnünk. Ezen intézet szert nyújt, biztost és könynyűt oly baj orvoslására, mi különben csak kínos és veszélyes műtételek* által s hosszas szenvedés után vagy hihetősebben úgysem lenne gyógyítható.”

*(érts: műtétek)

Az életét átítató vallásosságnak legmeggrázóbb dokumentuma az 1835-ben írott epigrammája, amelyben sorsát Krisztuséhoz hasonlítja. Az üldöztetés zaklatott lelkiállapota egyesül a messiási küldetéstudattal, s így nem véletlen, hogy Jézus szavait vonatkoztatja a saját helyzetére:

Egy Francia Dáma emlék könyvébe

*Szép hazádba térsz te vissza,
S téged ott enyhely fogad.
Én hazámba, melyet védtem,
Élek, mint üldözött vad.*

*Midön fészket bátran rak már,
Erdők tollas lakossa,
Fészkekből ki vagyok zárva,
Hontalan a Honfia.*

1835